

קופות הגמל וקרנות ההשתלמות - התרסקות נוספת על חשבון החוסכים

ערכת התגוננות לחוסך התמים המשלם מחירים בלתי נסבלים

מאת: ניצן גולדברג M.A.

רקע כללי והדגשות

לאחרונה פנו אליי רבים מתוקף עיסוקי באימון ובייעוץ עסקי, בניהול כספים ובהדרכה פיננסית עסקית, בשאלת מיליון הדולר: "כיצד מתגוננים מפני הסחף וירידת השערים בקופות הגמל וקרנות ההשתלמות?"

עד אמצע שנות התשעים היו קופות הגמל וקרנות ההשתלמות כלי לחיסכון לאומי שנתפס - ובצדק - ככלי סולידי ומשלים לחיזוק סל החיסכון הפנסיוני. למעשה, לא היה משק בית שבו לא חסכו לטווח ארוך ובסכומים שהצטברו במכלול להון עתק (חמש עשרה שנים בקופות הגמל ושש שנים בקרנות ההשתלמות). הקופות השלימו את מסלולי הפנסיה התקציבית הציבורית וקרנות הפנסיה הממוסדות. הקרנות גובו באג"ח ממשלתיות מיועדות צמודות בשיעור של כ-5%.

מן העיתונות - מדגם קצר

"כלכליסט": 22.8.2011 -

"קופות הגמל הגדולות

לא צפו את המשבר

"בשווקים"



"...רק קופה אחת - גדיש של פסגות, הפחיתה את האחזקות במניות ובאג"ח קונצרניות בחודשים שקדמו למשבר.

יתר קופות הגמל לא קראו נכון את המפה ולא צימצמו מספיק את אחזקותיהן..."

"דה מרקר": 12.9.2011 - "אוגוסט שחור

"בקופות הגמל - רשמו ירידות של 3%-4%"

"...מנתונים שהגיעו ל-TheMarker עולה כי למרות הערכות לתשואות שליליות מתונות יותר - הקופה השנייה בגודלה בענף, תמר, איבדה 4.2%. קרן תעוז איבדה 3.1%..."

הכותב - מנכ"ל "ניצן גולדברג ניהול כספים והדרכה פיננסית", יועץ עצמאי בכיר לניהול כספים והדרכה פיננסית. מנהל בכיר בתחומי הכספים, הייעוץ וההדרכה הפיננסית מזה 25 שנה. בעבר סמנכ"ל לכספים בחברות בין-לאומיות והי-טק גדולות כגון, D&B וקבוצת גאלופ למחקר. רכז אקדמי ומרצה ראשי בקורסי "חשבים מנהלי כספים" ו"מנהלי גבייה עסקית". עוסק באימון אישי ניהולי פיננסי של מנהלים בכירים.

השאר המליכה את הטייקונים והכול בשם "תשואות ורק תשואות".

ניתוח מצב נוכחי - ספטמבר 2011

קופות הגמל וקרנות ההשתלמות שוב "שוחטות" את החוסכים. הסיבה פשוטה - הקרנות הללו משקיעות את כספן בצורה ספקולטיבית בבורסות כדי להציג "תשואות".

הגופים המנהלים הם גופים פרטיים, אגרסיביים וחסרי אחריות, אשר כאמור קנו את הקופות מהבנקים במסגרת "ועדת בכר". הדבר טוב לימים שבהם יש עליות שערים, אך בימי נפילות דרסטיות וכואבות כפי שקורה כרגע, התוצאה קטלנית.

יזכר כי בימי "השחיטה" הגדולים בחודשים אוגוסט-דצמבר בשנת 2008, הפסידו רוב הקופות 20%-50%. יש לזכור כי כל אחוז בודד הנחתך מהקופה יורד "מלמעלה", דהיינו גם אם נצברו כספים במשך 15 שנים בקופה, ההפסד תופס את הסכום המצטבר וחותר אותנו מלמעלה.

נשמעת טענה כי יש להתבונן בכספים הצבורים במסלולים הקלסיים במחשבה לטווח ארוך ובממוצע תשואות על פני שנים. אין תעתוע חמור מכך, שכן עקב מאפייני הגיל והוותק של רוב החוסכים חלק גדול מן הכספים כבר נזיל, ובמילא לא ניתן להפקיד כספים חדשים לקופות במסלולי ההון הישנים, כך שכל הפסד מהותי "מכסח" אנושות את היתרות. ביום שבו נרצה למשוך כספים, נגיע לשוקת שבורה.

כבר אז חמדו פקידי האוצר את מצבור הכספים, ביטלו את האג"ח המיועדות הצמודות ו"שלחו" את הקופות לשוק ההון על טלטלותיו. מאות מיליארדי שקלים של חוסכים סולידיים ותמימים הפכו מחיסכון סולידי "בבונקר" לטרף קל במסגרת "התחרות והשגת תשואות".

ב-2003 חייבה ועדת בכר את הבנקים למכור את האחזקות לבתי השקעות פרטיים, ומאז "הקפיטליזם החזירי" מכה בחוסכים במלוא כיעורו.

כיום אפשר למשוך כחיסכון הוני רק כספים "ותיקים" (יותר מ-15 שנה) שהופקדו עד 31.12.2005. נוסף על כך, גם מי שהגיע לגיל 60 עד ליום 31.12.2007 ובעל ותק של חמש שנים יכול למשוך כספים.

ואולם, כל הכספים שמופקדים מיום 1.1.2008 ישולמו כקצבה עם ההגעה לגיל הפרישה הרשמי. **במילים פשוטות, מכשיר קופות הגמל וקרנות ההשתלמות שאפשר מסלול הוני מסודר סיים את תפקידו ההיסטורי.**

בשורות הבאות אעסוק בכ-300 מיליארדי ש"ח (על פי הערכה זהירה) הצבורים עדיין במסלולי ההפקדות הקלסיים.

אנשים שכספם צבור במסלולי ההפקדות הקלסיים הם עמיתי קופות פסיביים, מתבגרים, חסרי מודעות לתעלולי השוק ומנהלי הקופות החדשים, בעלי תודעה "של פעם" וללא מודעות לעובדה שכספם מושקע במסלולים מסוכנים. במילים אחרות, מדובר בטרף קל ותמיים לאגרסיביות שיווקית שבין

כלומר, הירידות בשערים "חותכות" ברווחים שנצברו בשלוש השנים האחרונות. זה הזמן להתגונן!

ערכת התגוננות פשוטה ויעילה

ברוב קופות הגמל וההשתלמות המנוהלות על ידי גופים פרטיים ואגרסיביים, אפשר להבחין בין ארבעה מסלולים ראשיים:

1. מסלול מנייתי - מסלול ספקולטיבי קיצוני. הטבע האנושי והחמדנות הבסיסית מוליכים רבים וטובים לבחור במסלול זה.

2. מסלול כללי - המסלול הראשי לרוב העמיתים. מדובר במסלול מתעתע - מסלול שאינו סולידי המושקע ברובו במניות ובעיקר באג"ח מדינה ובאג"ח קונצרניות.

ברוב הקופות המסלול הכללי הוא ברירת מחדל. ואולם, רק כ-20%-30 מהכספים מושקעים באג"ח מדינה ובמזומנים סולידיים של ממש. היתר - יותר מ-50% - מושקעים במניות, ב"השקעות אחרות", ובאג"ח קונצרניות מבית מדרשם של הטייקונים ומרעים אחרים. המסלול הכללי אינו סולידי אלא מוטה ספקולציה מסוכנת. רובם של החוסכים במסלול זה כלל אינם מודעים לתצורת ההשקעות והטרמינולוגיה המבלבלת, ולכודים במלכודת דבש ללא מוצא.

3. מסלול אג"ח - מסלול חצי סולידי - עד 50% באג"ח ממשלתיות. מדובר ברע במיעוטו בהתחשב באלטרנטיבות הקיימות בשוק.

המחשה ודוגמה מספרית - מנפלאות חישובי האחוז

ביום 1.1.2011 הציג שערון הקופה סך של 100,000 ש"ח.

לשם ההמחשה נניח שהתשואה השלילית לשנת 2011 הסתכמה בשיעור 30%, דהיינו ביום 31.12.2011 היו לרשות החוסך 70,000 ש"ח בלבד.

על פי הנחה אופטימית יושגו בשנת 2012 תשואות שיא חיוביות בשיעור 30%, דהיינו ביום 31.12.2012 יעמדו לזכות החוסך $70,000 \times 1.30 = 91,000$ ש"ח בלבד.

כפי שאפשר לראות, רק כדי לחזור ליתרת החיסכון המקורית בסך 100,000 ש"ח, יש לצפות לעלייה בשיעור של כ-43%.

במילים פשוטות וכואבות, ה"כיסוח" מתבצע "מלמעלה" על כל יתרת החיסכון, והעלייה "מלמטה" על היתרה הנשחקת.

מצב עכשווי

כבר בתחילת שנת 2011 הפסידו רוב הקופות כסף. מגמה זו התעצמה מאוד באוגוסט 2011, שהיה חודש שחור לכל הקופות. עד אמצע ספטמבר 2011 היו התוצאות גרועות אף יותר.

על פי תיקו האישי של החתום מטה המורכב מפזור שכיח ברוב הקופות הגדולות הקלסיות, עד אמצע ספטמבר 2011 הפסידים המצטברים מתחילת שנת 2011 נעו סביב 6%-10%, תלוי במסלולים ובאחזקות הקופות.

יש לעיין בדפי הפירוט של הקופות שמגיעים ארבע פעמים בשנה, ולהבין באיזה מסלול אתם נמצאים. **לרוב תגלו שאתם במסלול הכללי שאינו סולידי כלל, אלא ספקולטיבי ומסוכן.**

עליכם לפנות לגופים המנהלים - באמצעות סוכן הביטוח (אך חלילה לא לסמוך עליו בעיניים עצומות) או בעצמכם - ולבקש לעבור למסלול השקלי הטהור והסולידי, או אם אינו קיים למסלול האג"ח כרע במיעוטו. כך תימנעו מהפסדים בשיעור עשרות אחוזים על כל צבירת כספכם עד כה.

לחלופין, אם כספי הקופות כבר נזילים (כברוב המקרים) ואתם מעוניינים לשמור על כספי החיסכון לטווח ארוך ובאופן סולידי, אזי יש לשקול למשוך את הכספים ולהפקידם באופן עצמאי בתוכניות חיסכון בנקאיות צמודות בהרכב שונה ומשתנה.

כשהשוק שוב יעלה, תוכלו לחזור למסלול הספקולטיבי מייד, אך ללא הקזת הדם הנוראית בדרך.

הורו להעביר את כספי החסכונות שלכם שחסכתם מעבודה (ולא מספקולציות) לבונקר זמני המכונה "מסלול שקלי".

דעתי האישית היא כי כספי חסכונות פנסיוניים חייבים תמיד להישאר במסלול סולידי. מדובר בעתיד שלכם ואיתו לא משחקים. אפשר לעשות מהלכים ספקולטיביים באופן פרטי, אך לא בפנסיה המבטיחה את העתיד.

4. **מסלול שקלי טהור** - ללא מניות ואג"ח קונצרניות, מוטה פיקדונות שקליים ומזומנים - המסלול הסולידי ביותר שקיים כיום. זהו מסלול "בונקר" המאפשר לעבור את גל הירידות הנוכחי.

מתחילת שנת 2011 כמעט כל הקופות במסלולים המסוכנים הפסידו כסף, ודווקא המסלול השקלי, הצנוע והסולידי הרוויח 1%-2%. יודגש: הרוויח ולא הפסיד כמו בשאר המסלולים עד כ-10%!

ודאי שמי שמחפש תשואה ספקולטיבית בימי העליות, סופג הפסדים כואבים בימי הירידות.

אמצעים חוקיים העומדים לרשותנו החוק מתיר לעבור ממסלול למסלול באותה קופה תוך שלושה ימי עסקים, דהיינו כמעט מייד.

מאחר שלטעמי קופות הגמל וקרנות ההשתלמות הן מכשיר פנסיוני סולידי המגיע מכספי עובד-מעביד ונצבר במשך שנים, אסור לאפשר לקופות בניהול החדש לשחק בכספנו בצורה מופקרת.

לחלק מן הקופות, לרוב בקרנות ההשתלמות, אין בכלל מסלול סולידי. במקרה זה יש לעבור דרך ארוכה של כ-21 ימי עסקים, מפירעון הקופה הוותיקה ופתיחת מסלול שקלי בקופה חדשה.

העצה שלי אליכם

לגלות מעט יוזמה ואחריות כלפי כספכם, להבין מה סטטוס החיסכון ולפעול בהתאם.

צאו וראו מה מתחולל מסביבכם ולפחות התגוננו בדרך האופטימלית. קיימות עדיין דרכי פעולה סבירות ויש לנצלן טרם הפורענות.

יודגש שהאמור מעלה בוודאי אינו בבחינת ניסיון המלצה לייעוץ פרטני זה או אחר. מדובר בדעתי האישית.

סיכום

מאמר זה הוא ניסיון ממוקד וקצר לאפשר למאות אלפי חוסכים תמימים, פסיביים, סולידיים וישרי דרך להתגונן מעוד סבב "שחיטה" קטלני של הפסדים שמתחוללים מתחילת שנת 2011, אשר המשברים הפיננסיים שעוד בפתח עלולים להעצימם. הרע עוד לא מאחורינו!